

NOS

Nr 3 2013 Årgång 35

Medlemsorgan för Föreningen Natur och Samhälle i Norden

Föreningen Natur och Samhälle i Norden (FNSiN)

FNSiN grundades år 1973

Ur föreningens stadgar:

”§2 Föreningen skall samla intresserade av natur och samhälle i Norden till allsidiga studier därav. Genom studieverksamhet, föreläsningar, exkursioner och publikationer skall Föreningen sprida kunskap om natur och samhälle med huvudinriktning på Norden. Föreningen är en religiöst och partipolitiskt obunden ideell förening.

§3 Föreningens huvudsakliga intresseområden är Danmark, Finland, Färöarna, Grönland, Island, Norge, Sverige och Åland samt områden med historisk eller annan **anknytning till länderna i Norden.**”

FNSiN samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan och med andra föreningar. FNSiN ingår i Förbundet för Ekoparken. Läs mer på vår hemsida www.fnsin.nu.

Föreningens adress:

c/o Erik Elvers
Illerstigen 28
170 71 Solna

Föreningens lokal Baltzar har adress

Baltzar von Platens gata 11

Medlemsavgiften 2013

Fullbetalande medlem 160 kr
Ny dito efter 1/7 80 kr
Familjemedlem 80 kr

Plusgiro: 67 01 50- 2

Medlemsavgifter och beställning av skrifter

NOS redaktion: Bente af Edholm, Erik Elvers, Soili Bisi Ström (adresser, se styrelsen), Anders Schærström

Ansvarig utgivare Anders Schærström,
Kometvägen 49, 183 48 Täby;
08-758 30 03; 070-693 91 28
anders.schaerstrom@telia.com

Material till NOS skickas till:
nos.fnsin@gmail.com

NOS har ISSN: 0348-7970

NOS utkommer 4 ggr/år.

Manusstopp 1 dec./mars/juni resp. sept.

Internet: Hemsida: www.fnsin.nu

E-post : info@fnsin.nu

Tryckt hos: JustNu Södermalm

FNSiN, styrelse

Ordförande
Bente af Edholm
Fritiofsvägen 4
182 54 Djursholm
08-622 55 25; 070-400 01 99
bente.fnsin@gmail.com

Vice ordförande:
Soili Bisi-Ström
Fatburs Kvarng.14
118 64 Stockholm
08-19 12 52 (b)
070-370 07 75
bisi-strom@bredband.net

Sekreterare
Nina Bohigas
Torneägatan 33,
164 79 Kista
Mobil: 070-454 77 24
Nina_bohigas@hotmail.com

Kassör:
Elena Teterina
Tappgränd 37
121 33 Enskededalen
070-766 51 23
jelenatet@hotmail.com

Övriga ledamöter
Birgitta Traxel
Vesslevägen 40nb
167 67 Bromma
08-25 03 35 (b)
Birgitta.traxel@gmail.com

Camilla Berg
Fredrikslundsvägen14
168 34 Bromma
08-26 25 84
camilla_berg@spray.se

Erik Elvers
Illerstigen 28
170 71 Solna
08-85 84 88(b)
E.elvers@bredband.net

Hans Weimer
Ferievägen 53
168 41 Bromma
08-37 39 52; 070-374 07 53

Henrik Hansson
Klippgatan 8 C, 4 tr
171 47 Solna
08-730 31 56; 070-319 01 50

Per-Ulf Allmo
Tullingebergsvägen 15
146 45 Tullinge
070 315 69 16
Per-ulf@allmo.se

Webbansvarig:

Monika Kristensson
Sickla Kanalgata 12
120 67 Stockholm
08-641 50 11 (b)

Kontaktperson,
FNSiN Östergötland

Håkan Bley
Sköldvägen 18
61633 Åby
011-63169 (b) 011-191125 (a)

Våra böcker:

	normal	medlem
De goda ogräsen	75	50
Estland	50	30
Gotska Sandön, ny	100	75
Kall ökensand	75	50
Spetsbergen	50	30
Tyresta	20	10

(Porto tillkommer)

Beställ genom Eva Innings 08-774 12 53;
eva.innings@telia.com.

Omslagsbilder:

Framsida: Enhörning som vindflöjel i Skuruparken
Foto: ClaesGöran Ström

Baksida: "Afrättsplats s.g. 26/8 1845". Minnessten i grästen, på kvadratisk postament av hugget granitblock med cementerad överdel vilande på ett röse av stenar. Objekt: Fagersta 26:2, f.d. Västanfors socken, Västmanland. Foto: Bente af Edholm

- Landskapsresenärer

Sommaren har nu kommit för att stanna och de varma vackra dagarna i midsommartid har väl inte undgått någon. Vi minns i fjol hur trevligt det var att gå på kafé tillsammans under landskapsresan till Bergslagen.

Bilderna häröver är från vårt besök på Elsa Anderssons Konditori i Norberg. Konditorn Elsa Andersson startade 1916 sin konditorirörelse i detta 1700-tals hus. Enligt en kunglig förordning från 1834 sades att "välfrejdade kvinnor fick tillverka och till salu hålla tårter, pastejer och bakelser". Det konceptet har fortlevt här i generationer och det bakas än i dag efter samma receptsamling. I den bevarade 1800-tals inredningen kan man t.ex njuta av en äkta gammaldags Napoleonbakelse.

Erik tar fram kartan och pekar mot Elsa Anderssons Konditori.

Bergslagen var ju målet för FNSiN:s landskapsresa 2012 och i Bergslagens stora skogar finns spår av dramatiska händelser för länge sedan. Minnesstenen (bild t.v.), över en avrättningsplats år 1845, sågs längs en slingrig ödslig väg mellan Norberg och Västanfors, Fagersta. Riksantikvarieämbetets definition och kommentar:

"Avrättningsplats" Plats där avrättningar verkställdes från medeltid fram till 1800-talets mitt. Registreras som fast fornlämning. Ofta har de avrättade begravts i omedelbar närhet av avrättningsplatsen. "Galgbacken", den antikvariska beteckningen för avrättningsplatser, skulle ligga på gränsen mellan två socknar eftersom ingen ville ha hela bördan av en sådan plats. Men platsen skulle också ligga synligt för att vara varnande och avskräckande. Man kan bl.a. läsa om Galgbacken i: *Kulturstoria kring Skuleskogen och Nätra fjällskog* av Christer Westerdahl.

Man kan också gå vidare med efterforskning av avrättningsplatser och tema "Galgbacken", genom att t.ex gå in på denna länk till

"Riksantikvarieämbetet - Fornsök": <http://kulturarvsdata.se/ra/fmi/html/10228100260002>

På 1950-talet öppnade ultraljudet upp en ny värld, när de svenska forskarna i

Lund lät en av 1900-talets största medicinska uppfinningar se dagens ljus. Ibland får man tänka om och börja på nya banor. Jag är redan nyfiken på termen "nanocellulosa" och nya träprodukter. Särskilt begreppet nanoprodukter verkar visa vägen in i en ny värld. Nytt för mig är också att man inte ska vistas i solen om man äter selleri. Se denna länk för detaljer om hur furanokumarinerna reagerar som cellgifter tillsammans med solljus:

<http://professorjenssen.wordpress.com/2012/09/25/>

Ja, och så var det ju dags för 40-års firande för FNSiN. Det blir uppmärksammat vid flera tillfällen. Under våren hade vi Gotska Sandön-myskväll då många berättade om sina upplevelser av ön. Den 13-15 september åker vi till lägergården Risön och berättar om många av våra härliga minnen med FNSiN, exkursioner, bildvisningar och gemensamma upplevelser. Läs mer om denna programpunkt på sid 14 här i NOS. Vi kommer även att uppmärksamma 40-års jubileet ytterligare vid senare tillfällen under hösten.

Om inte förr, så ses vi i september!

Akta er för stygflugor och fästingar, och ät inte selleri om ni ska sola - men ha en trevlig sommar!

önskar *Bente*

Gotska Sandön

Botaniska iakttagelser juni 2013

Morgonen den 6 juni hade varit dimmig och kylig på Sandön, men när båten på grund av vindriktningen styrde in mot Varvsbukten i stället för Las Palmas tittade solen fram och värmdes. Landstigningen genom läktring blev en ny upplevelse för många och vandringen till lägerplatsen lite längre än vanligt. Efter den ovanligt långa vintern var vi spända på hur växtligheten skulle se ut på Sandön denna gång. Under eftermiddagens vandring i de närmaste omgivningarna kunde vi njuta av ekarnas ljusa sommargrönka i Kapellänget och välkomnas av den vita skogsliljan vid Elefanten. Den hade just börjat slå ut men var redan praktfull och lyste upp skogen.

Vit skogslilja vid Elefanten

Vid Gottbergs lada växte en av de många pyrolaarter som finns på ön. Den var inte riktigt ut-

slagen men troligen en klockpyrola. På det inre dynkärret möttes vi av en sky av rosa majvivor. Där fanns även många kattfötter, som numera är en ganska sällsynt blomma. Spindelblomster fanns i stor mängd i ena kanten och kärrknipp-roten hade börjat sticka upp överallt. Vi kunde även återfinna några exemplar av ryl, ännu inte utslagna. Däremot saknades ryl på flera andra växtplatser. När vi sedan fortsatte över dynerna och ut på Bredsand kunde vi se att en av öns tidigt blommande örter, fältsippan, redan hade fröställningar som glittrade i motljuset.

Under vandringen runt ön nästa dag fanns en hel del botaniskt att uppmärksamma. Redan på väg mot Kapellänget kunde vi se de mossklädda runda kuddarna, som ser ut som stenar, vid avtagsvägen mot Gottbergs lada. Kuddarna bildas av och består helt av blåmossa (falsk vitmossa) och det finns inga stenar under. Utefter vägen genom Kapellänget blommade den bleka, honungsdoftande nästroten, en orkidé som är en saprofytt och lever i symbios med en svamp, mykorrhiza, som hjälper den att ta upp näring. På en av de gamla ekarna växer lunglaven, som fått sitt namn av att formen liknar lunglobber. En indikation på att vi vandrar i ren luft.

Under vandringen till de ryska kanonerna såg vi flera exemplar av martorn, som finns på stranddynerna utefter Franska bukten och Vinbukten. Ur den vissna fjolårsblomman började årets nya taggiga blad sticka upp. Den blå blomman kommer senare på sommaren. När vi passerade Höga land träffade vi på flera exemplar av den röda skogsliljan, ännu ej fullt utslagna, men det lyste rött i många knoppar. När den vita skogsliljan blommar senare än vanligt på grund av en kall vår ökar möjligheten för hybridisering med den röda skogsliljan. De flesta exemplar av den ovanliga hybriden finns på Höga land. Närmare Sankt Anna blommade toppjungfrulin med sina blå blommor.

I kanten av torrängen vid Hamnudden står öns enda exemplar av Sankt Pers nycklar, i år ståtligare än någonsin. Runt detta exemplar fanns tidigare några träd som fungerade som ett skydd för denna flera decimeter höga orkidé. Nu var träden nedhuggna och blomman väl synlig från alla håll. När vi frågade varför så många träd avverkats fick vi veta att behovet av landningsplats för helikopter vid räddningsuppdrag på Östersjön hade vägt tyngre än naturskyddet i nationalparken.

Ek med lunglav i Kapellånget

Efter ett besök på Gamla gården gick vandringen skogsvägen tillbaka till lägerplatsen och vi kunde då konstatera att den märkliga mossbildningen som efter ett par kilometer finns på en dynsluttning blir större för varje år. En nästan rund formation av fuktig vitmossa växer fram och är fullt synlig från skogsvägen. En blöt mosse är nog inte det första man tror sig kunna hitta på Sandön, en på många sätt märklig ö.

När vi väntade på båten som avgick från Las Palmas passade vi på att beundra rosorna som blommade i sanden på Beckrevet och inne i skogen lyste det vitt av den söta ögonpyrolan, en av öns kalkgynnade växter. Fläckvis var mängden så stor att man såg en "vintergatshimmel" i skogen, som en naturskildraren en gång uttryckte sig inför en liknande upplevelse.

Hamnuddens ståtliga orkidé

Text och bild: Ulla Munkhammar och Göran Olofsson

Brev från La Palma

Ingegerd skrev det här högsommarbrevet förra sommaren, men det kom en aning för sent för att vi skulle kunna få in det i det då aktuella numret av NOS. Vi har sparat det inför den förestående högsommaren. Nu återstår att se hur sommaren 2013 ska gestalta sig. Här och på La Palma.

NOS-redaktionen

Högsommar. I krabbans eller kräftans tecken, juli månad (2012).

Uti krabban skall man bruka
agrimonia, laktuka,
ättika och ruteblad,
föra sig i nya kläder,
njuta fältens arla väder,
källans dryck och svala bad,
item låta leverns åder;
så den gamla boken råder,
vill du vara sund och glad.
(E. A. Karlfelt, Fridolins visor, 1914)

Bondepraktikan ger kloka råd. Så här års bör vi nyttja agrimonia, eller med det svenska namnet småborre, *Agrimonia eupatoria*, en mycket gammal läkeört. Den användes förr för att tvätta och desinficera sår och invärtes mot allehanda krämpor, men den sägs också ge ett mycket gott örtte. Vi bör äta laktuka, dvs. grön sallat med vinäger och vinruta. (En liten mängd finklippt vinruta är ingen dum tillsats till salladen, även om lukten inte är inbjudande. Den var mycket populär i det romerska köket och det är en eldgammal medicinalväxt, gärna intagen i brännvin, som den italienska Grappa alla ruta.) Stiga upp tidigt och utföra allt arbete på fälten innan det blir för varmt, dricka mycket vatten, bada eller duscha svalt, men att slå åder har kommit ur bruk. Det är kanske synd, för det är ett bra bote-medel mot högt blodtryck, har jag läst. Högt blodtryck med åtföljande kolesterol drabbar de flesta här i norr numera, när de äntligen har fått råd att äta kalasmat till vardags. Den stående menyn vid alla fester är kikärter, stekt fläskkött och frityrstekt potatis. Många blir naturligtvis överviktiga.

Sommar, sommar, sommar! Nu är det sommar,

nu är det sol, men inga blommor i hagen. Dels har vintern varit den torraste på hundra år, dels torkar allting normalt bort så här års utom trädgårdsväxterna och de måste man vattna praktiskt taget dagligen om de ska överleva. Bara pelargonierna klarar sig med lite mindre.

Jag undrar om det någonstans i världen finns så många visor och sånger och schlagers och musik överhuvud taget om sommar och sol som i Sverige? Möjligen i de övriga nordiska länderna. Det är naturligt med tanke på den långa, mörka vintern. I spanskt språkområde tror jag inte det finns någon. I Neapel i södra Italien har vi *O sole mio*, men den har inte med vintern att göra utan med de svåra höst- och vårstormarna, och det är nog den enda.

I Sverige är sommar och sol förbundet med allt livets goda. Sunnanvind! Det lilla solsken som tittar in kunde gärna få titta in lite oftare. Petter Sunnaväder, politiker, kaplan hos Svante Nilsson Sture och senare biskop, måste ha varit en trevlig karl, fast det gick illa för honom till slut. Han avrättades 1527 i Uppsala.

Vårt skyddshelgon här i Las Tricias är La Virgen del Carmen, den heliga jungfrun av berget Carmel i Israel. Hon firas i byfesten 16 juli (NOS 2003:4). **Till dess brukar vädret vara behagligt med svala nätter, varmt solsken och sval skugga. Men nu börjar det!**

Nu kommer sommarkrämpen. Hur ska jag stå ut? Jag räknar dagarna tills högsommaren är förbi, men det dröjer, för än har inte Sirius stigit upp över horisonten i Egypten då hundedagarna börjar och vi går in i Lejonets tecken. Då, om inte förr, kommer den verkliga sommarhettan.

Kanarieöarnas behagliga klimat, ”evig vår” enligt turistbroschyrerna, beror på nordostpassaden som går fram här. Annars skulle det vara mycket varmare. Men ibland mojar vinden och det blir sydvind, som nu. Temperaturen stiger snabbt till trettio, trettioen, trettio två ... och fortsätter att stiga ... I skrivande stund, torsdag 19 juli kl. 13.00, är det 38 grader ute och hård vind. Två dagar tidigare var det 40. På natten sjunker temperaturen något, men inte mycket, och det är svårt att sova.

Risken för eld är naturligtvis överhängande. Vi har redan haft ett par bränder. Den senaste var i El Paso, öns mittpunkt. Nio hundra hektar mark brann, men lyckligtvis kom ingen människa till skada. Det brann på Tenerife och La Gomera också.

Flugorna bits. De biter mig och de biter sår i hundarnas öron så det blöder. Spraya med insektgift är uteslutet. Hundarna blir hysteriska av ljudet, kanske ett atavistiskt minne av väsande orm, och flugorna kommer ändå snart tillbaka. Grannens getstall ligger nära, det är därifrån de kommer. Fåglar och ödlor äter sig feta, grodorna i dammen sjunger och äter och och spindlarna bygger sina nät överallt, men det blir nya flugor hela tiden.

Ödlorna är också i tagen. Ibland hör jag gecko-ödlornas skratt i huset – det låter som en skata på avstånd. De gråa ödlehannarna ute i trädgården har blåa fläckar på halsen nu. Man ser dem slåss överallt och i lidelsens hetta förlorar de ibland fotfästet och ramlar ner rakt framför mina fötter. Då pustar de ett ögonblick och så rusar de på varandra igen. I sinom tid lägger de brunspräckliga honorna äggen i en sandhög eller en kompost, en och en halv centimeter långa ovala ägg med pergamentliknande skal. De nyfödda ungarna är knappt större än tändstickor.

I pinjen på andra sidan vägen har alpkråkorna bo. Nu måste ungarna lära sig flyga, ett vådligt företag. De sitter på en gren och gråter i flera dagar innan de vågar kasta sig ut i den okända rymden. Ett skräckfyllt, jublande ögonblick, och så är de världens herrar.

När det är Afrikavind måste allt arbete utomhus vara färdigt senast klockan nio, för då går solen upp som en svetslåga över Roque de Los Muchachos. Affären öppnar klockan åtta och då gäller det att hänga på låset. Sen måste djuren få mat och vatten. Jag har äntligen fått automatisk vattning inlagd, men växterna behöver ändå få lite omsorg och några kanske behöver mer vatten. Småfåglarnas matbehållare måste fyllas. Man stänger dörrar och fönster, drar för de tunga silvergardinerna och sätter på luftkonditioneringen för att om möjligt stänga värmen ute eller i alla fall hålla huset någotsånär svalt så länge som möjligt. Sedan kan man bara röra sig långsamt och försiktigt och bara utföra enkla saker som inte fordrar ansträngning eller tanke-

arbete. Sy lite kanske, småreparationer men inte tillklippning eller provning framför spegeln, det är för ansträngande. Sticka lite eller virka, men bara i bomullsgarn. Läsa, men ingenting avancerat. Blodtrycket sjunker så man blir trög och dum och yr i mössan. Det gäller att räkna vattenflaskorna för att vara säker på att man får i sig tillräckligt mycket vätska – minst två liter om dagen, helst tre.

Åka och bada? Det tar en timme åt vilket håll man än åker, och sen måste man åka hem igen i hettan. Och Atlanten är för stor och för salt för mig.

Jag stänger in mig i sovrummet, som är det svalaste rummet i huset, och sover middag en stund. Sedan ligger jag och funderar och dagdrömmer tills solen kommer in genom fönstret vid sängen - det ligger åt nordväst och då går solen snart ner. Ser ängsligt mot himlen. Vilken färg har den? Är solen vit och himlen blekt gröngul, då vet vi att i morgon blir dagen het. Men

När de röde skyar på himmelen stå,
Om aftonen när solen nedergår,
Den nästa dag bliver gärna skön,
Det giver oss aftonen till lön.

Bondepraktikan har alldeles rätt. När himlen lyser i praktfulla röda flammor och solen går ner i havet som ett eldklot – man kan riktigt höra hur det fräser – då blir det tack och lov svalare.

Men nu gäller det att sätta fart, för nu är det bråttom! Tidsspringan mellan solnedgång och natt är mycket liten och det är mycket som måste göras innan det blir becksvarmt. Djuren måste få mat och vatten igen, trädgården ses över, hundarna måste pysslas om och bli tröstade för värme och loppor och de har säkert fästingar. Det finns ingenting som hjälper. Det kommer nya, dyra medel som är effektiva en kort tid, sen blir både loppor och fästingar snabbt immuna och vi är tillbaka i det gamla.

Nu är det ju tack och lov inte afrikavind, sunnanvind, hela sommaren. Den kommer och går och det är olika från år till år. Men inte förrän i september kan man börja hoppas på svalare väder, fast det kan dröja ända till oktober. Om vi har tur, regnar det i november, och det blir svamp i skogen. Härliga tider, strålande tider!

Ingegerd Hosinsky

Högdalstopparna - ett tyst kulturarv

Stockholmsområdet har förvisso en intressant och komplex topografi. Naturen har gett nog så komplexa förutsättningar, men som vi vet har människan efter hand blivit en mäktig naturomdanande kraft. Det landskap som blir följden av människans ingrepp är **inte enbart ”kultur” eller samhälle utan också nya förutsättningar för naturen – för växter och djurliv.** Det är i alla fall en tanke som börjar gro när man läser Karin Melinders och Henrik Stephenson-Möllers rapport om Högdalstoppen – eller snarare de tre toppar som konstruerades i etapper från början av 1960-talet till slutet av 1980-talet.

Idag är det kanske inte många som vet vem Holger Blom var, men en gång var han hjärnan bakom det moderna Stockholm med parker och de gröna kilarna, liksom Högdalstoppen. Om man inte vet bättre kan man – t.ex. inflyttade som jag – kanske tro att topparna tillkommit genom att avfall dumpats efter hand, mer eller mindre planlöst, men i själva verket fanns det en genomtänkt plan för hur topparna skulle se ut och användas.

Melinder och Stephenson-Möller har med stöd av länsstyrelsen beskrivit Högdalstopparna som ett ”tyst kulturarv”. De har sökt i arkiv och letat fram en bild av en modell till den planerade Högdalstoppen. De har pratat med människor som bor i närheten, särskilt med personer som minns hur topparna byggts upp och hur det såg ut dessförinnan. De redovisar ett intressant kart- och bildmaterial. De jämför Högdalstopparna, som de ser ut idag, med åtta kriterier som Statens folkhälsoinstitut har ställt upp för att en utomhusmiljö ska vara vilsam och aktiverande; de finner att topparna motsvarar de flesta kriterierna men brister i fråga om skötsel och satsningar.

Känslan för platser (eng. *sense of place*) är ett intressant forskningsområde i skärningen

mellan geografi och psykologi. Hur stockholmare förhåller sig till Högdalstopparna är ett intressant exempel på detta. När man läser den här rapporten blir man dessutom nyfiken på vilka fynd från svunna områden och epoker i Stockholm som arkeologiska utgrävningar skulle kunna ådagalägga i Högdalstopparna.

Anders Schærström

Karin Melinder & Henrik Stephenson-Möller: *En studie av Högdalstoppen*. A4, 32 sidor. Bergstugan Konsult 2013.

Beställning: info@bergstugankonsult.se
(100 kr, inkl. moms och porto)
Eller gratis nedladdning från
www.bergstugankonsult.se/omraden/samhallsplanering/

*Några FNSiN-medlemmar på väg mot Högdalstopparna guidade av Åsa Öckerman.
Foto: Claes Göran Ström*

Hur gick det?

Vandring i Skuruparken

Skuruparken ligger vid Skurusundets västra sida omedelbart söder om Skurubron. Att området kallas för park beror på att det till en del varit engelsk park tillhörigt Skuru gård. Området har under lång tid ägts av Stockholms sjukhem. Från början av nittonhundratalet har det varit ett omtyckt utflyktsmål för Stockholmare som till en början tättat men så småningom skaffat alltmer permanenta byggnader. Man betalade en hyra för byggnaden men fick aldrig några långvariga hyresavtal. Bebyggelsen som uppstår till ett hundratal hus är mestadels i dåligt skick. Området ägs numera av ett byggföretag som vill bygga bostäder på en del av marken.

Söndagen den 17 mars besökte 16 FNSiNare Skuruparken. Vädret var soligt och varmt men snön låg fortfarande kvar på de flesta ställen. Av vårblommor syntes intet. Snön som på vägarna bildat is gjorde promenaden så besvärlig att några deltagare avvek från de övrigas rundvandring och satte sig i säkerhet utefter en större väg. Vi förfasade oss över

ordningen runt flera stugor, följde stranden söderut för att så småningom komma fram till några bättre stugor i söderläge med fantastisk utsikt över sunden. Här stannade vi för en matpaus. Då ett av husen var till försäljning, förundrades vi över det pris man ville ha för en stuga utan tomt.

Under matpausen cirklade en havsörn över oss som upptäcktes av vår yngsta deltagare. På ett lusthus i närheten sågs en enhörning som vindflöjel.

Parken är ett utmärkt exempel på utvecklingen av Stockholms friluftsliv men på grund av osäkra ägande- och arrendeförhållanden blivit nedgången. För att bevaras krävs någon form av upprustning. Några hus ligger olämpligt för att parken skall kunna utnyttjas av allmänheten och bör därför rivas, t. ex. hus på bergstoppar. Med mer långsiktiga arrenden kommer kvarvarande hus att rustas upp och bli ett levande inslag i parken. De delar av parken som vetter mot bebyggelse och motorväg har mindre betydelse för friluftslivet och bör därför kunna bebyggas med bostäder.

Text: *Lars Innings*

Foto: *CG Ström*

Anders Tunevi provar ett något ostämt piano i Skuruparken.

Vandringen i Bromma

genomfördes i stilla vårregn, som senare övergick i dis. Första stoppet inte långt från Alviks T-banestation var en märklig gran, som påminde om en norfolkgran. Tyvärr lyckades vi inte identifiera den trots tappra försök. Gunnel förde oss nu över marker, där det tidigare legat diverse industrier bl.a. en limfabrik. Vi beundrade de fint restaurerade arbetarbostäderna. Nu befann vi oss i Traneberg och vad fick vi se om inte en skulptur föreställande två tranor i naturlig storlek. Vi konstaterade att konstnären var namnlös. Det var däremot inte den sevärda skulpturgruppen Mäster Olof, som är Bror Marklunds verk. Det fanns mycket att upptäcka och igenkänna i de små figurerna uppställda på fyra stadiga stenpelare. Nu närmade vi oss Ulvsundasjön och sedan följde vi stranden mot Tranebergsbron. Strax före bron visade oss Gunnel det gamla f.d. värdshuset, vars krögare en gång hetat Bengt Trana. Bellman lär ha besökt värdshuset och nu fick vi

klart för oss varifrån Traneberg fått sitt namn.

Tranebergsbron är verkligen imponerande underifrån och vi stod länge och funderade över var de tre tidigare broarna haft sina fästen. Den första bron tillkom på Gustav III:s initiativ och var en flottbro. Gångvägen utefter vattnet fortsatte under den mäktiga bron och plötsligt var vi i Alvik. Där finns fortfarande industrikomplex byggda i början på 1900-talet. Framför Barnängens f.d. kontorsbyggnad beundrade vi en björn i naturlig storlek gjord i sandsten och inte långt från björnen satt Carl Eldhs unge Strindberg och tittade ut över vattnet. Författaren såg precis så energisk och målmedveten ut som vi minns honom. Statyn är en replik från 2001. Vi flyttar blicken från Strindberg och tittar ut över vattnet. Ett nytt Stockholm uppenbarar sig. Plötsligt ser vi Högalidkyrkan med sina två torn framträda mellan Lilla Essingen och Gröndal och det är svårt att orientera sig. Detta nya perspektiv blir för mig vandringens höjdpunkt. Vi fortsätter strandvägen fram och när vi har Tvärbanans bro strax bakom oss ser vi Sättras pampiga vattentorn sticka upp bakom några äar.

Nu går vägen mellan vattnet och ett tämligen högt berg. Trots höjden är det vindstilla och duggregnet har

upphört och vi njuter alla nio av den imponerande utsikten.

Vandringen slutar på fortfarande isiga vintervägar, som leder oss till Äppelvikens villabebyggelse och spårvagnen tillbaka till kända trakter. Tack Gunnel för en välplanerad vårvandring.

Eva Innings

Grönland i förändring

Fullt hus i Baltzar blev det när Erja-Ritta Salonen besökte oss och berättade om hur Grönland har förändrats under de år (sedan 1996) som hon har besökt landet. Hon redovisade sina intryck i ord och bilder – även rörliga. Att hon är konstnär märktes tydligt på motiv, färger, perspektiv och detaljer. Av de fyrtio deltagarna hade många egna grönländska erfarenheter medan andra kom för att lära – och bildföredraget mynnade så småningom ut i livliga samtal. Ingen tycktes ha bråttom att bryta upp den här kvällen.

Anders Schaerström

Enhörningsjakt - första dagen

Det var en vacker dag, denna försenade vår, som vi gav oss iväg på vår länge planerade jakt efter enhörningar i Uppland. Färden mellan kyrkorna gick på idylliska landsvägar, delvis under dispyter med GPS-vägvisaren som förordade större vägar.

Under lördagen besökte vi kyrkorna i Litslena, Odensala och Almunge, där vi noga studerade enhörningar – med spiralhorn, hjorthorn och utan (!) horn – och deras sammanhang. Adèle Schreiber öste frikostigt ur sitt stora vetande och förklarade tålmodigt hur den mytiska enhörningen införlivats med den kristna traditionen och konsten. Adèle har en imponerande blick för detaljer – och deras innebörd – som nog skulle gå de flesta av oss förbi.

I Uppsala domkyrka bytte vi fokus från enhörningar till gröna män, ett annat av Adèles speci-

alteman. I myllret av utsmyckningsdetaljer gick Adèle direkt till ett par gröna män som tittar fram på var sin pelare. Hur många vanliga kyrkibesökare har upptäckt dem, måntro? Också i valvbågarna lär det finnas gröna män, men vi skulle ha behövt fågelkikare för att kunna studera dem. Ett par andra besökare anslöt i förundran och fick med sig en kunskap som de inte hade räknat med.

I förbigående fick vi en del inblickar i det uppländska kyrkolivet genom möte med konfirmander och kyrkovaktmästare. Uppenbarligen öppnade vi vissa kyrkotjänarens ögon för ett och annat i kyrkornas konstskatter och arbetsmiljöer.

Jo, det är klart att vi besökte Ofvandahls också. När vi ändå var i Uppsala ...

Anders Schaerström

Enhörningsjakten - andra dagen

Efter övernattnings på vandrarhemmet Gammel-Gränome körde vi fyra, som inte nöjde oss med gårdagens enhörningskyrkor, norrut mot Tierp. Vädret kunde inte vara bättre och snart närmade vi oss Tierps kyrka, som ligger några kilometer söder om samhället. En dam, medlem i kyrkfullmäktige, välkomnade oss. Det visade sig att hon var lika intresserad som vi när Adèle förklarade symboliken i enhörningsmotivet. Maria och enhörningen intar samma position som i de tidigare kyrkorna, men ängeln Gabriel har här en mer framträdande roll. Hans vingar är stora och han blåser i sitt valthorn. Även de tre hundarna och de tre livsträden finns med i denna vackra kyrkmålning. När vi länge och väl gått igenom alla detaljer och Adèle förklarat att alla stjärnorna finns med för man inte ville ha några tomma ytor, var det damens tur att berätta. Vi fick veta att Tierps kyrka är känd för sina fåglar som täcker många av kyrkans valvbågar. Fåglarna, som är gjorda med schabloner, är enkla men vackra. I andra kyrkor är det oftast stilliserade blommor som dekorerar valvbågarna. Kyrkans väggmålningar är från cirka 1470.

Nu var det dags att bege sig till dagens andra kyrka, Tolfta kyrka. Skall man besöka en enda enhörningskyrka skall man välja Tolfta. Kyrkan

ligger mycket vackert på en kulle och vi finner här ett fint och detaljrikt enhörningsmotiv. Vi ser Maria och enhörningen, den omslutna trädgården, ängeln Gabriel blåsande i sitt horn och de tre hundarna. Dessutom finns en räv som jagar en stackars hare. Adéle förklarar symboliken och nu lyssnar även Tolftas kyrkvärd. Värden visar sig vara mycket kunnig och efter Adéles utläggningar om enhörningsmålningen visar han oss kyrkans alla fantastiska väggmålningar. Vad sägs om motivet en räv som predikar för en skock gäss? Ett annat motiv är en bild av den heliga Birgitta, och bredvid henne finner vi Birgittas dotter Katarina. Att det inte finns några gamla träskulpturer eller altarskåp förklarar vår kyrkvärd med att Riksantikvarieämbetet besökte kyrkan 1947. Då brändes allt, som inte var målat på väggarna. Det låter osannolikt. Kalkmålningarna i Tolfta kyrka beräknas vara utförda 1500 – 1520.

Efter lunch återstod endast en kyrka – Valö. Här mottogs vi av en insatt och kunnig värd. Maria och enhörningen i Hortus conclusus var ganska lik motiven i de två tidigare kyrkorna. Men här visade oss Adéle en ny symbol – en igelkott i målningens förgrund. Den hade varit svår att upptäcka utan Adéles hjälp och att den symboliserade ondskan hade vi inte kunnat gissa oss till. Kyrkans väggmålningar är utförda på 1520-talet.

Här hade inte Riksantikvarieämbetet varit framme så vår engagerade kyrkvärd visade oss nu bl.a. två vackra gamla altarskåp från 1400-talet. Det ena är svensktillverkat och här sitter Maria med Jesusbarnet i mitten och på ena sidan ser vi den heliga Birgitta och Johannes—lärjungen—med kalken och ormen. På andra sidan om Maria två män, en helig konung och en biskop.

Nu var klockan nästan fyra och det var dags att säga adjö till vår kyrkvärd och till vår sista kyrka med enhörningsmotiv. Vi

var alla fyra mycket nöjda med dagen och beklagade att inte fler fick möjlighet att se Nordupplands tre finaste enhörningskyrkor och få träffa de kunniga och engagerade värdarna.

Eva Innings

*Enhörningsjägarna Elisabeth Römert, kyrkvärderna i Valö kyrka och Eva Innings med guiden Adéle Schreiber.
Foto: Lars Innings*

Bergianska 18/4

De´ e att hoppas i vårens tid, på att det knoppas & kanske även slår ut. Var kan man uppleva det bäst, om inte på Evas årliga blomsterträff i Bergianska. Visst slår allt ut senare i år, men i sydläge fick vi se vintergäck, nunneört, porslinshyacint, scilla och vårlök. Trollhasseln var fin, men pestskräpen kunde endast anas.

Vi var bara 5 deltagare. Det berodde antagligen på att det regnat hela dagen. Sedan blev hela kvällen solig för oss och för två par kanadagäss i parningslek inför våra ögon. Rödhaken underhöll oss med sin sång, när vi stod mitt i ett hav av lila dvärgcyclamen.

Nu ser vi fram emot trädvandringen i Bergianska.

Elisabet Römert

Näsdukar så det räcker till alla.

Foto: Elisabet Römert

Den gamla eken i Stockholms första koloniträdgård nära Bergianska.

Foto: Elisabet Römert

Trädvandringen

Vi var 18 personer som följde med Eva på en skön promenad i kvällssolen på Bergianska. Vi stannade till och tittade på 40 olika träd som Eva i förväg hade valt ut och listat för oss. Vi tittade bland annat på ett kinesiskt tempelträd, Ginggo biloba, som jag minns var en sevärdhet för oss på Skåneresan för några år sedan. Då letade vi reda på trädet i Lund och Trelleborg och betraktade det med vördnad. Nu finns det hundratals av dem planterade som luftförbättrare på Hornsgatan!

Ett annat märkvärdigt träd som var roligt att lära känna igen var näsduksträdet som på Bergianska finns intill en magnolia i närheten av orangeriet. Ett mer spektakulärt exemplar av detta träd står dock i en koloniträdgård i Eriksdalslunden på Södermalm. Vi förflyttade oss dit och bättre avslut på vandringen hade man inte kunnat få: näsduksträdet var i full blom. Ett otroligt vackert träd, en sevärdhet!

Vi avslutade kvällen med fika på klippor intill trädgården med näsduksträdet, under jättelika almar och med Årstavikens vatten som fond.

Soili Bisi-Ström

Program

PICKNICK PÅ TIVOLIUDDEN

onsdag 21 augusti kl. 18.00

Förra årets picknick blev visserligen tämligen våt, men likväl trevlig för de tre som trotsade regnet och hittade en bra ek att sitta under. Vi hoppas att det är soligare i år och att vi som tänkt kan sitta på Tivoliuddens klippor vid norra Brunnsviken. Möjlighet till bad.

Samling utanför t-banestn Bergshamra, södra uppgången (vid ICA-butiken) varifrån vi går tillsammans till udden.

Tag med någon matsäck.

Anmälan till Erik Elvers, e-mäle:
e.elvers@bredband.net, tfn (b) 08-858488.

VI BORSTAR I PARKEN

måndag 26 augusti kl. 18.00

Dags för den årliga tillsynen av den runsten i Karlbergs Slottspark som FNSiN är fadder för. Samling vid SÖ hörnet av slottet (mot Karlbergskanalen, närmast Vasastan). Liten picknick efter avborstningen.

Anmälan till Erik Elvers, e-mäle:
e.elvers@bredband.net, tfn (b) 08-858488.

KRÄFTOR I SKÄRGÅRDEN

lördag 31 augusti

Att avsluta (?) sommaren med kräftskiva hos Kaj på Runmarö är en gammal god förenings-tradition. Själva skivan äger rum på lördagskvällen. Man kan komma när man vill under lördagen, passa på att bada, strosa och fika, Det är nödvändigt att övernatta till söndagen. Det finns några sängplatser och gott om plats för tält.

Buss 433 eller 434 från Slussen till Stavsnäs. Därefter antingen passbåt till Halvans brygga eller Waxholmsbåt till Styrsvik, varifrån man vandrar ca 30 minuter

(Tidtabell för passbåt: www.battaxi.se).

Var och en medför kräftor och tillbehör, liksom proviant till frukost etc. Till efterrätt brukar vi göra en fruktsallad på blandade frukter och bär, som alla bidrar till. (Vi som deltar kan samordna inköpen.)

I samband med vistelsen hos Kaj blir det tillfälle till bad, vandringar och/eller båtturer.

Anmälan till Kaj Valtersson, tel 08-16 23 83 (a), 08-710 18 92 (b), 08-571 522 22 (Runmarö), mobil 073-9733004

FNSiN 40 år

Risön 13-15 september

Som vi nämnt firar vi FNSiN:s 40-årsjubileum i år. Ett av inslagen i det är en helg på lägergården Risön i Florarna-området i norra Uppland, enligt tidigare nämnt förslag från Per-Ulf Allmo och Owe Lundin.

Vi åker ut på fredagen eller lördagen och hem på söndagen. Knyttisfest på lördagskvällen. Vandring t.ex. på Filsartrusket i grannskapet och i övrigt exkursioner till bruk m m.

FNSiN står för stughyran, vi delar på bilkostnad och alla bidrar med något till knyttisfesten och tar i övrigt med egen mat. Att FNSiN är hyresman medför att endast föreningsmedlemmar kan delta (Kommerskollegiets regel för att vi inte skall betraktas som resebyrå).

Vi har redan fått många intresseanmälningar till info@fnsin.nu och du kan fortfarande anmäla dit, men senast 31 augusti. Meddela gärna nu om du behöver eller kan erbjuda bilplats och vad du vill bidra med till knyttisen. "Först till kvarn" gäller om det blir fullt i husen.

Alla som anmält via info@fnsin.nu, kommer framöver att få ytterligare information den vägen.

Ännu ett jubileumsmöte, t ex i Baltzar, planeras till en eftermiddag / kväll under sista kvartalet i år.

Har du några frågor så kontakta någon i styrelsen.

HAVTORNSPLOCKNING

lördag 28 september kl. 9.00

Den traditionella havtornplockningen utanför Grisslehamn. Avfärd från parkeringen vid Bergshamra torg (t-bana Bergshamra, [norra uppgången](#)) kl 9.00.

Tag med askar med tättslutande lock, gärna liten sax och matsäck (vi stannar till i Grisslehamn där det finns möjlighet att köpta rökt fisk m m). Möjlighet till bad. De ganska svårplockade bären kan användas i kakor, såser, sallader m m, recept-förslag utdelas.

Vi är kvar på plockstället till kl 2 à ½3 (beroende på bärtilgång, som kan variera) varefter vi ånyo stannar till vid fiskbutikerna.

Samåkning i bilar, ange vid anmälan om du vill ha eller kan erbjuda bilplats.

Anmälan till Erik Elvers, e-måle :
e.elvers@bredband.net, tfn (b) 08-858488.

GILLBERGA GRYT

söndag 6 oktober

Tredje gången gillt: Vid första försöket var det alltför vått i markerna. Andra försöket kolliderade med annat. Men nu! Söndag den 6 oktober besöker vi Gillberga gryt i norra Uppland, grottor från istiden.

Samling vid parkeringsplatsen i Bergshamra centrum kl. 9.30. Meddela vid anmälan om du har bil och hur många lediga platser du har. Stövlar och mat för hela dagen behövs.

Anmälan senast 4 oktober till Ulla Ersmark tel. 08-251222, email ullaersmark@gmail.com

NOS tipsar

Tips från Föreningen Norden,
Stockholm

Kultur och politik i Norge. 29 augusti kl 18,
ABF, Sveavägen Sthlm.

Kultur och politik i Island. **Datum ännu inte bestämt.**

Søren Kierkegaard 200 år, 16 oktober kl 18.
Föreningen Norden (länsstyrelsens hus)

Arctic Futures, **Stiftelsen för miljöstrategisk forskning.** Oktober, datum ej bestämt.

Mer information – se <http://www.norden.se/allmanna/Lokalaforening/Distrikts/Stockholms-distrikt/Om-foreningen/> eller kontakta Anders Schærström, 08-7583003, anders.schaerstrom@telia.com.

NOS i digital form

Nu finns samtliga nummer av NOS skannade och tillgängliga via föreningens hemsida – ända från ur-NOSen som var nr 1/1979. Numera lägger vi ut NOS även som en pdf-fil efter att den har kommit från trycket.

De flesta år har det kommit ut fyra nummer, men under en följd av år på 1980-talet och början av 1990-talet var vartannat nummer endast programblad. Tidvis har programmet ingått i NOS, under andra perioder har programmet trycks separat och det är i de fallen inte skannat. På hemsidan finns en lista över innehållet i varje nummer (dock endast artiklar, inte smånotiser) för att du lättare ska kunna söka reda på en viss artikel och sedan gå på rätt nummer.

Vissa artiklar finns också som separata pdf-filer. Välkommen till en nostalgisk och förhoppningsvis även lärorik upptäcktsfärd i arkivet!

Redaktionen och nätmästaren

Afrottis-
plats

s.g. $\frac{86}{8}$
1845